

Politický systém Nemeckého cisárstva

16. apríla 1871 bola schválená ústava nemeckej ríše. Vychádzala z ústavy Severonemeckého spolku z roku 1867. Predstavovala kompromis medzi množstvom protichodných záujmov zúčastnených strán.

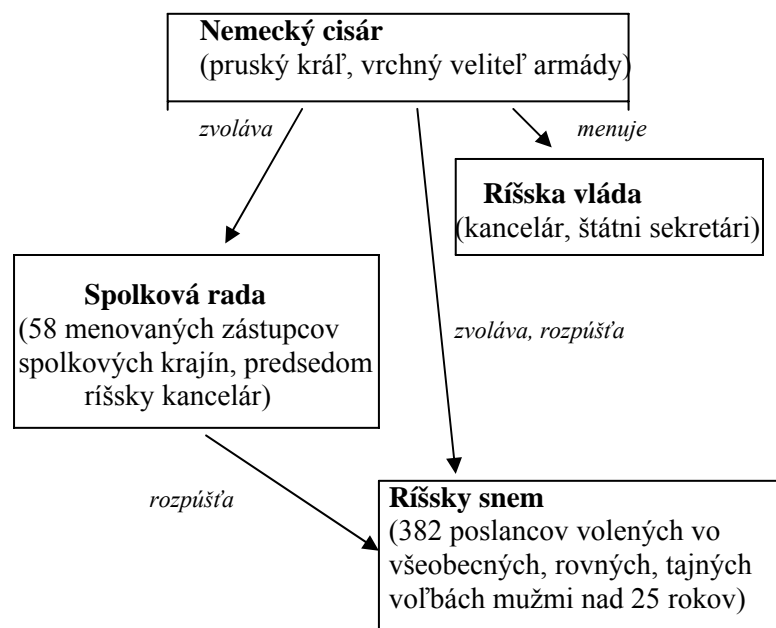
Nemecko po zjednotení tvorilo 22 štátov, 3 slobodné mestá a tzv. ríšske územie Alsasko-Lotrinsko. Jednotlivé spolkové krajiny mali právo disponovať vlastnými príjmami, daňami, boli zodpovedné za vlastné politické zriadenie, za vlastné (krajinské) ústavy, ktoré ostali v platnosti. K hlavným kompetenciám ríšskych orgánov patrila zahraničná, hospodárska a colná politika, ozbrojené sily, špecifické celoríšske záležitosti ako napr. pošta, železnice, váhy a miery, ďalej sociálna politika a od konca 19. storočia aj správa kolónií.

Na čele nemeckej ríše stál dedičný cisár. Bol vrchným veliteľom armády, určoval zahraničnopolitickú orientáciu štátu a jeho vnútorné smerovanie, mal právo menovať a prepúšťať kancelára, štátnych sekretárov a veľvyslancov, zvoliť a rozpustiť Ríšsky snem a zvoliť Spolkovú radu. Jeho moc bola limitovaná len ústavou. Svoju moc mohol realizovať prostredníctvom vlády (kancelára a štátnych sekretárov). Dĺžka Bismarckovho pôsobenia v tejto funkcii, jeho výnimočná osobnosť a zároveň utiahnutosť Viliama I. spôsobili, že sa v prvých rokoch existencie Druhej ríše etabloval tzv. kancelársky systém, v ktorom kancelár prevzal na seba najdôležitejšie rozhodovacie právomoci. Úplne iný vzťah bol medzi Viliamom II. a jeho kancelármi.

Protiváhou moci panovníka mal byť dvojkomorový zastupiteľský zbor, ktorý mal právo zákonodarnej iniciatívy. Horná komora sa nazývala Spolková rada. Do roku 1911 mala 58 členov, ktorých menovali jednotlivé spolkové štáty. V roku 1911 dostalo 3 miesta v rade aj spolkové územie Alsasko-Lotrinsko. Najviac zástupcov v nej malo Prusko (17) a po ňom Bavorsko (6). K zmene ústavy bolo potrebných minimálne 45 hlasov. Spolkovej rade predsedal kancelár a mala právo rozpustiť Ríšsky snem. Dolná komora sa nazývala Ríšsky snem. Bol volený vo všeobecných, rovných a tajných voľbách mužmi staršími ako 25 rokov. Mal 382 poslancov (od roku 1873 397 poslancov). Snem bol volený na 3-ročné, po reforme v roku 1888 na 5-ročné obdobie. Bez jeho súhlasu nemohol *de iure* nadobudnúť platnosť žiadny zákon, prakticky ale jedinou závažnou vecou, do ktorej snem zasahoval, bolo rozhodovanie o rozpočte. Napriek obmedzeným kompetenciám bol Ríšsky snem hlavnou oporou kancelára pri presadzovaní celoríšskych záujmov.

Hlavným dôvodom, prečo bol uvedený systém už v čase svojho vzniku považovaný (napriek existencii Ríšskeho snemu voleného priamym, rovným a tajným hlasovacím právom) za spiatocnícky a nedemokratický, bola skutočnosť, že štát riadili ľudia a úrady, ktoré sa za svoju činnosť nezodpovedali zastupiteľskému zboru, ktorý by ich mohol odvolať.

Tab. 1: Najvyššie orgány štátnej moci podľa ústavy z roku 1871

Až do zjednotenia Nemecka neexistovali (okrem sociálnej demokracie) žiadne politické strany, ktorej zložky by pôsobili po celom území ríše. Impulzom v tomto smere bol vznik voleného Ríšskeho snemu. Proces transformácie tradičných politických zoskupení na moderné politické strany bol dosť pomalý a trval až do 90. rokov 19. storočia. V čase Druhej ríše sa sformovali 4 hlavné politické smery – liberálny, konzervatívny, katolícky a sociálnodemokratický, reprezentované viacerými politickými stranami.

Konzervatívny smer reprezentovali 2 hlavné strany – Konzervatívna strana a Nemecká ríšska strana. Konzervatívne strany vychádzali z feudalizmu a presadzovali záujmy pozemkovej aristokracie, šľachty, armády, cirkvi a v prípade Nemeckej ríšskej strany aj záujmy priemyselných veľkopodnikateľov. Ich základňou bolo Prusko, čiastočne Sasko. Na ostatnom území boli konzervatívni politici nejednotní. Hoci bol konzervativizmus tradičným nemeckým politickým smerom, v 70. rokoch 19. storočia (počas Bismarckovej liberálnej éry) sa dostal do opozície, a to najmä z troch dôvodov. Prvým bol Kulturkampf, ďalej presadzovanie liberálneho hospodárstva a tretím dôvodom bola realizácia správnej reformy, čím došlo k narušeniu mocenskej základne junkerov. Opätovné posilnenie politického konzervativizmu nastalo po Bismarckovom obrate 1878/1879. V 90. rokoch preberali konzervatívne strany úlohu národnej strany (podpora nacionalizmu).

Liberálny smer sa vyznačoval veľkou názorovou diferenciáciou, rozdielnou taktikou politického boja, osobnými spormi a nedostatočnou základňou. Tento stav viedol k permanentnému poklesu vplyvu liberalizmu na politickej scéne (celoeurópsky jav), a to aj napriek liberálnym východiskám Bismarckovej politiky v 70. rokoch. Hlavnými bodmi

programu v liberálnych stranách bolo dosiahnutie parlamentnej kontroly vládnych orgánov a zníženie vplyvu štátu v živote spoločnosti. K liberálnemu smeru patrili strany národno-liberálna, pokroková, slobodomysel'ná a ľudová.

Politický katolicizmus reprezentovala najmä strana Centrum (Zentrum), ktorá vznikla v roku 1870. Vplyv strany bol teritoriálne viazaný na katolícke oblasti (Bavorsko, Porýnie, stredné Nemecko). Strana mala už od svojho vzniku masovú podporu kvôli značnej sociálnej rôznorodosti členskej základne. Medzi hlavné rysy politiky Centra patrila odpor proti pruskému centralizmu, obrana záujmov katolíckej cirkvi a obrana juhonemeckého partikularizmu. Strana mala konzervatívny charakter. Pre svoje politické východiská bolo Centrum spočiatku v opozícii voči Bismarckovi, ktorý proti politickému katolicizmu bojoval (Kulturkampf). Z Kulturkampfu vyšiel ale politický katolicizmus posilnený a svoje pozície si až do prvej svetovej vojny udržiaval. Do začiatku 90. rokov stáli v čele Centra predstavitelia aristokracie a veľkoberžozázie. V tomto období sa tiež sformovalo ľavé krídlo Centra, ktoré chcelo systematicky pôsobiť na robotníctvo (napr. organizovaním katolíckych odborov).

V roku 1863 zorganizoval v Lipsku Ferdinand Lassalle Všeobecný nemecký robotnícky spolok. V roku 1869 založili Wilhelm Liebknecht a August Bebel v Eisenachu Sociálno-demokratickú robotnícku stranu. Spojením týchto dvoch organizácií na zjazde v Gothe v roku 1875 vznikla Socialistická robotnícka strana Nemecka. Od úspechu vo voľbách 1877 vzbudila pozornosť Bismarcka, ktorý sociálnu demokraciu považoval pre Nemecko za nebezpečnú. Jeho aktivity vyústili prijatím zákona proti socialistom. Od roku 1890, kedy platnosť zákona nebola predĺžená, strana svoje pozície v Ríšskom sneme výrazne posilňovala (s výnimkou volieb 1907).

Tab. 2: Voľby v Nemecku 1871 – 1912 (vybrané strany)

ROK	1871	1874	1877	1878	1881	1884	1887	1890	1893	1898	1903	1907	1912
ÚČASŤ V %	51	61,2	60,6	63,4	56,3	60,6	77,5	71,6	72,5	68,1	76,1	84,7	84,9
STRANA / MANDÁTY													
KONZ. STR.	57	22	40	59	50	78	80	73	72	56	54	60	43
RÍŠSKA STR.	37	33	38	57	28	28	41	20	28	23	21	24	14
NÁROD. LIBERÁLI	125	155	128	99	47	51	99	42	53	46	51	54	45
POKROK./SLOBODOMYS.	46	49	35	26	60	67	32	66	37	41	30	42	42
CENTRUM	63	91	93	94	100	99	98	106	96	102	100	105	91
SOC.-DEM.	2	9	12	9	12	24	11	35	44	56	81	43	110